

MUHAFAZAKÂR HABİTUS
VE
SANAL MEKÂN

Dindarların Sosyal Medyada Var Olma Sorunu

Dr. Harun GEÇER

Eskiyeni Yayınları: 99

MUHAFAZAKÂR HABİTUS VE SANAL MEKÂN
Dindarların Sosyal Medyada Var Olma Sorunu

Dr. Harun GEÇER

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Haziran 2021

ISBN: 978-625-7673-10-5

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

MUHAFAZAKÂR HABİTUS
VE
SANAL MEKÂN

Dindarların Sosyal Medyada Var Olma Sorunu

Dr. Harun GEÇER

Ankara 2021

Dr. Harun GEÇER

1981 tarihinde Hatay'da doğdu. Hatay Erzincan İmam Hatip Lisesini bitirdikten sonra Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2003 yılında mezun oldu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Programından 2005 yılında mezun olarak Niğde'ye Din Kültürü Öğretmeni olarak atandı. Niğde ili içinde yaklaşık on yıl boyunca Millî Eğitim Bakanlığının değişik kademelerinde görev yaptıktan sonra Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalına Araştırma Görevlisi olarak atandı. 2016 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yüksek Lisans programını; 2020 yılında da Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsünden mezun olan Harun Geçer hâlâ Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi olarak görevine devam etmektedir. Evli ve iki çocuk babası olan Harun Geçer'in çoğu uluslararası olmak üzere yayımlanmış birçok makale ve tebliği bulunmaktadır.

ÖN SÖZ ve TEŞEKKÜR

Sanal mekân muhafazakâr habitus için yeni bir karşılaşma alanıdır. Bu yeni mekânın akışkan doğasında “ne yapacağını bilmeme hali” muhafazakârları bir şaşkınlık durumuna sokmaktadır. Günlük hayat içinde bazen göklere çıkarılan bazen de toplumun “bozulmasının” yegâne müsebbibi olarak gösterilen internet, akıllı telefonlar ve bilgisayar gibi teknolojiler muhafazakârın günlük yaşam biçimlerini, tüketim odaklı ticari faaliyetlerini derinden etkilemektedir. Özellikle içinden geldikleri habitus erk tarafından sıklıkla evi terk etmekle eleştirilen muhafazakâr kadınlar, sanal mekân sayesinde evi terk etmeden tüketim odaklı ticari faaliyetlerini yapabileceği ve hatırı sayılır bir gelir elde edebileceği mekâna kavuşmuşlardır. Muhafazakâr kadınlar sosyal medya içinde kurdukları ağlar sayesinde estetik zevklerini geliştirecekleri, dünya standartlarında modayı takip edebilecekleri ve tüm bunları gerçek mekânın risklerinden azade olarak gerçekleştirebilecekleri bir mekâna hızlı biçimde adapte olmuşlardır. Bu mekânın nimetlerinden sonuna kadar istifade eden muhafazakâr kadınlar, içinde buldukları akışkan alanın gerekliliklerini yerine getirirken muhafazakâr habitusun birçok değer ve normunun sınır çizgilerini bulanıklaştırır. Korunması gereken, mahrem olan birçok sınır çizgisi, sanal mekân içinde muğlak bir hale dönüşür. Bu anlamda yaptığımız çalışma bu bulanık/muğlak noktaları sosyolojik bir perspektif kullanarak bir nebze olsun aydınlatmaya çalışmaktadır.

Çalışmamızın literatür kısmını oluşturan ilk iki bölüm daha genel bir kavram olarak kullandığımız sanal mekânı ve onun bir cüzü şeklinde anlaşılabilir olan sosyal medyayı anlamak için kavramsal çerçeve ve teori oluşturmaya yöneliktir. Sanal mekân sadece dindarlar için değil bu alanla karşılaşan tüm insanlar için

yeni bir tecrübe mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mekânı hali hazırda tecrübe ediyor oluşumuz ve bu tecrübenin toplumun geneli tarafından kabul edilebilecek sosyal kategorilerden yoksun oluşu, olguyu olduğu gibi görmemizin önünde en büyük engeli oluşturmaktadır. Bunun için olguyu belli toplumsal kategorilerin varlığı ve bu mekânı tecrübe ediş biçimleri üzerinden anlamaya çalıştık. Muhafazakarların modern katılıklara karşı teknoloji üzerinden gösterdikleri direnç ya da teknoloji ile modern katılıkları sahiplenme istencinde belirgin hale gelen çelişkili bilinç, sanal mekânı tecrübe ediş şekillerini aynı doğrultuda ele almayı mümkün kılmaktadır. Dindarların seküler bir mekân olarak kamusal alanı kadınlar üzerinden tecrübe ediş biçimleri ile yine sanal mekânı sosyalleşme ve tüketim amaçlı kullanan ve bedenlerinde İslami göstergeleri bulunduran kadınlar üzerinden tecrübe ediş şekilleri bu çalışmanın ana izleklerinden birini oluşturmuştur. Bu teorik ve kavramsal çerçeve ise alandan elde edilen verilerin bir hülasası olarak görülebilir.

Çalışmam boyunca lietratür okumamı, teori ve kavramları tartışıp olgunlaştırmamı mümkün kılan şey ise çevremde bulunan çok kıymetli hocalarım ve dostlarım olmuştur. Uzun ve yorucu çalışma sürecinde bana yol gösteren, sorunlarıma ortak olan, destek olan isimler olmasaydı bu çalışmada ortaya çıkmazdı. İlk olarak beni talebesi olarak kabul eden ve çalışma boyunca önümü açan kıymetli hocam Prof. Dr. Erkan Perşembe'ye şükranlarımı sunarım. Kutup yıldızım olarak gördüğüm ve çalışmamın şekillenmesinde büyük emeği olan Prof. Dr. Burhanettin Tatar'a katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Yazdığım her cümleyi satır satır müzakere ettiğimiz ve çalışmanın nasıl olması gerektiği üzerinde uzun uzun fikir alışverişinde bulunduğumuz kıymetli hocama şükranlarımı sunuyorum. Hocamın “olmuş” dediğinde hissettiğim mutluluğu hiç unutmayacağım.

Akademiyle tanıştığım ilk andan itibaren bana güvenip destek olan ve akademik araştırma yapma konusunda yön veren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Celaleddin Çelik ve Prof. Dr. Saffet Kartopu'na özel teşekkürlerimi sunarım. Muhakkak sizlerin teşviki ve bana kattığınız onca şey olmasaydı bugün bu çalışma olmazdı. Bu çalışma temposu sürecinde bana destek olan Dr. Öğr. Üyesi Hızır Hacıkeleşoğlu'na, bu süreçte desteklerini her an hissettiğim Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ailesinin her bir ferdi-ne kalbi şükranlarımı sunuyorum. Çalışmayı baştan sona okuyarak imla hatalarını düzelteren kıymetli abim Türkçe Edebiyat öğretmeni Mesut Geçer'e ve Öğr. Gör. Dr. Oğuzhan Atıla'ya emeklerinden dolayı çok teşekkür ediyorum.

Bir çalışmayı yapan kadar çalışmayı yapan kişinin en yakınları, yani ailesi de yoruluyor. Tüm ihmallerime, ertelemelerime sabır içinde tahammül eden, çalışmayı yürüttüğüm süre boyunca her zaman desteklerini koşulsuz hissettiğim sevgili eşim Kevser'e, sevgili çocuklarım Beyza ve Ömer'e kalbi şükranlarımı sunuyorum. Son olarak, kitap okuma merakımı borçlu olduğum, akademiye girmem yönünde beni teşvik eden sevgili babama ve bu süreç içinde dualarıyla beni yalnız bırakmayan sevgili anneme teşekkürlerimi sunarım. Sizler bana güvenmeseydiniz bu çalışma olmazdı.

Harun GEÇER
Mayıs 2021

SUNUŞ

Dr. Harun Geçer'in ülkemizdeki genel olarak muhafazakârın, özelde ise Müslüman kadınların sanal mekânda farklı (daha ziyade ekonomik) nedenlerle görünürlük kazanmaları ve bu görünürlüğün mahremiyet algılarıyla olan ilişkisine dair sosyolojik analizlerini içeren bu kitaba felsefi bir dille nsz yazmak, okurun araştırma metnine yönelik asli ilgisine arızı bir ket vurabilir. Aıkçası bu arızı ket vurma, yalnızca kullandığım felsefi dilin sıkıcılığ ile sınırlı olmayıp aynı zamanda muhafazakâr Müslüman kesim ve sosyal medya arasındaki ilişki bağlamında oluşmuş literatüre yeterince aşına olmamamla da ilgili olacaktır. Bu yüzden aşağıda karalayacağım satırların sadece bir eskiz yani düşünme temrini olduğunu şimdiden arz etmek istiyorum.

Muhafazakâr Müslümanların sanal mekân (sosyal medya) ile olan ilişkileri, 'İslami hayat ve mekân' arasındaki genel tarihsel soruna modern dönemde eklenen yeni bir sorun alanıdır. Sanal mekânı Müslümanların tarihsel olarak tecrübe edegeldikleri diğer mekânlardan ayırırın en bariz özelliği onun elektronik tabanlı bir küresel yapay (virtual) alan oluşudur. Bu alanda muhafazakâr kesimin görünür olma çabasını öncelikle sanal mekânda konumlanarak hızla küreselleşme arzusu olarak değerlendirebiliriz. Zira diğer mekânlar daha çok yerellik kategorisinde iken, sanal mekân en kısa sürede evrensel (küresel) görünürlük imkanını sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sanal mekânda konumlanma çabası küresel çapta bir kendini ifade (expression) ve temsil (representation) eylemini, çoğalarak dağılma (dissemination) ve (yeniden) hatırlatma olayını beraberinde getirmektedir.

Muhafazakâr kesim için sosyal medya veya sanal mekânın bir tür özgürleşme alanı olduğu yani onların kendi potansiyellerini

farklı mekânlarda açığa çıkarma arzusuna bir gerçeklik kazandırdığı açıktır. Başka bir ifadeyle muhafazakâr kesim sanal alanda görünürlük kazanmaya çalışıyorsa bu her şeyden önce onların diğer mekânların sınırlarıyla yetinmek istemediklerini ve bu sınırları aşma çabasını simgelemektedir. Çünkü onların fark ettiği önemli bir husus şudur: Modern dünyada var olmak için önce başkasına görünür olmak gerekmektedir. Artık ötekine görünmek, bireysel varoluşu öncelemektedir: Başkasına görünüyorum, o halde varım.

Yerel mekânların sınırlarını aşarak küresel sanal mekânda hızla görünürlük kazanmak, 'görünür olma'yı geleneksel hayat tarzı içinde beliren hiyerarşinin en üstüne yerleştirmektedir. Zira sanal mekânın küreselliği, klasik dünyanın 'ideal, oluş ve görünüş' şeklindeki sıralamasını tersine çevirmektedir. Klasik dünyada ideal, her zaman bireysel varoluşun önünde yer almıştır. Bu durum Platon'un idea, ideanın yeryüzünde tezahürü (gölge, varoluş) ve bu tezahürün bir imgede yansıtılması (görüntü, sanat) şeklindeki sıralamasında açıkça görülebilecek bir husustur. Dolayısıyla klasik dünyada kişi, belli bir ideale göre kendisi olmaya çalışma ve bu ideale göre yaşayarak başkasına görünme tasavvurunu veya anlatısını geleneksel olarak tevarüs etmiştir.

Buna karşın küresel sanal mekân tamamen seküler bir ritüel alanı haline gelmiştir. Zira sosyal medyada veya sanal mekânda görünürlük kazanmak, öncelikle 'görünmeye hazırlanma' şeklinde bir geçiş ritüelini (initiation) zorunlu kılmaktadır. Bir başka ifadeyle, yukarıda değindiğimiz üzere, kişi kendisi olmak için öncelikle sanal mekânda görünür olmak durumundadır. Bu durum özellikle sanal mekân üzerinden ekonomik ve siyasi kazanç sağlamak isteyen herkes için geçerlidir. Sanal mekânda 'görünür olmak', kişinin kendisini 'bir şey olarak görmesi'ni öncelemektedir. Zira görünür oldukça ve sanal mekânda başkalarının fark edilerek alımlandıkça, kişi elde edeceği ekonomik veya siyasi kazanç saye-

sinde, kendisini bir şey olurken görme imkanını yakalayabilmektedir. Kısacası, ötekine görünürlük, kendisini (bir şey olarak) görme eylemine, dolayısıyla ideallere öncelik arz eder hale gelmiştir. Buna göre sanal mekânda 'başkasına görünürlük', 'kendisi olma (görme)' ve 'ideali belirleme' şeklinde, klasik hiyerarşinin zıddı denebilecek, yeni bir sıralama veya hiyerarşi oluşmuş durumdadır.

Sanal mekân aracılığıyla başkasıyla kurulan ilişkinin iki tarafında sanal mekânı üreten, temsil eden veya bu mekâna girişi sağlayan (cep telefonu, bilgisayar gibi) teknolojik aygıtlar söz konusudur. Bu durum sanal mekânda görünür olma çabasını büyük oranda "şeyleşme" (thingification) ve nesneleşme (objectification) sorununa maruz bırakmaktadır. Kabaca söylersek, insanlar arası doğrudan ilişkinin yerini sanal mekânı üreten, temsil eden veya ona erişimi sağlayan aygıtlar arası ilişki aldığı için, insanlar arası ilişki bu aygıtlar aracılığıyla temsil edilmekte ve şeyleşmektedir (thingification). Sanal ortamda görünürlük kazanmak, bu yüzden muhafazakâr kesimin aygıtlar aracılığıyla temsili ve nesneleşmesi (şeyleşmesi) sonucunu doğurmaktadır. Kestirme ifadesiyle, doğrudan insanlar arası bir ilişki formu olan muhafazakârlık sanal mekânda belli oranda 'şeyleşmekte'dir. Bu yüzden sanal mekânın şeyleştirici etkisini, sınırlı anlamda bile olsa, muhafazakârlığın kendisini kendi zıddında buharlaştırması veya eritmesi anlamında- bir tür cenaze ritüeli olarak ele almak mümkün görünmektedir.

Bu noktada muhafazakâr kesimin yüzleştiği bir dilemma veya paradoks iyice belirginleşmektedir. Muhafazakâr kesim bir şey olabilmek ve ideallerine yaklaşabilmek için öncelikle sanal mekânda küresel görünürlük kazanmak istemektedir. Ancak küresel görünürlük kaçınılmaz olarak şeyleşme, nesneleşme sorunu bağlamında muhafazakârlığı nesnelere temsil edilen bir şeye dönüştürmektedir. Yani 'şey' veya 'nesne', beşerî bir ilişki formu olarak

muhafazakârlığın yerini almaktadır. Bu sayede muhafazakârlık kendi zıddında buharlaşarak bir tür salt görüntü (boşluk) haline gelmektedir.

Bu boşluğun oluşmasına yol açan nedenlerden biri sanal mekânın merkezden arındıran veya merkezsizleştiren bir işlev görmesidir. Zira sanal mekânda görünür olmaya başlamak kişinin 'kendisi'nden başka (öteki) 'kendisi'ni üretme çabasıdır. Bu üretilen 'öteki kendisi', 'asıl' olduğu varsayılan 'kendisi'ne eklenen bir şey (ilave) değildir. Yukarıda değindiğimiz gibi, başkasına görünerek kişinin kendisi olması (kendisini bir şey olarak görmesi), bu iki farklı 'kendisi'nden hangisinin daha gerçek olduğu sorusunun cevaplanamayacağını göstermektedir. Zira iki farklı kendisi, 'hem o hem bu', 'ne tam o ne de tam bu' şeklinde bir belirsizliği veya aşılama çatallaşmayı beraberinde getirmektedir.

Soruna daha köklü bakıldığında fark edileceği üzere, küresel sanal mekân bu çatallaşmayı ürettiği için iki farklı kendisi arasındaki mesafeyi oluşturmaktadır. Yani kişinin bedensel olarak varoluşu ile sosyal medyada salt görüntü formunda varoluşu arasında sanal mekân kişiyi (hem o hem bu ne tam o ne tam bu şeklinde) kendi merkezinden uzaklaştırmakta ve merkezsizleştirmektedir. Zira modern dönemde küresel sanal mekân, insanların iki farklı 'kendisi' arasında duran ve aralarında akışkanlığı/geçiş/dönüşümü sağlayan bir tür köprü olarak merkezi rol oynamaktadır. 'Buradaki ben' ile 'sanal mekândaki ben' arasındaki ilişkiyi doğrudan sanal mesafe (mekân) kurmakta ve ayırmaktadır. Böylece sanal mekân aynı anda hem buluşturan hem ayırıştırıcı yani kişiyi kendisine hem aşına hem de yabancı kılan bir işlev görmektedir.

Bu yüzden muhafazakâr Müslümanların sosyal medyada ve sanal mekânda görünürlük kazanması bir süre sonra bu kesimin merkezleşmesi sorununu beraberinde getirmektedir. Başka bir ifadeyle, muhafazakâr kesimin kısa zamanda evrensel (küresel) görünürlük kazanması ve çoğalarak dağılması aynı zamanda iki

yakası bir araya geri getirilemez çatallaşma sürecine dönüşmektedir.

Şayet eskiz formundaki bu analizlerimiz kısmen de olsa bir doğruluk payına sahipse, şunu söylememiz pekâlâ mümkün olabilir: Merkezden yoksunlaşma, kişinin artık kendisine geri dönüşünün mümkün olmamasıdır. Yani sanal alemde görünür olma hadisesinin, daha sonra kişinin kendisi olma, (kişinin kendisini ideallerine uyumlu bir şey olarak görmesi) sonucunu doğurması mümkün görünmemektedir. Zira sanal mekânda görünürlük sürekli değişmek ve kendisini yenilemek durumundadır. Sürekli yenileniş, kendisi olma arzusunu dönüştürecektir. Kendisi olma arzundaki dönüşüm ise süreç içinde oluşan idealleri de dönüştüreceklerdir. Bu yüzden muhafazakâr kesimin -sanal mekânda görünür oldukça- ideallerini dönüştürmesi/değiştirmesi şartırcı değildir.

Dr. Harun Geçer'in elinizdeki kitabı, bu anlattıklarımı saha araştırmasıyla elde edilen güçlü kanıtlar, farklı perspektifler ve analizler eşliğinde detaylarıyla sunmaktadır. Kitabın bir yandan bunları sunarken diğer yandan okura okuma keyfini vermesi ancak tecrübe edilerek anlaşılabilir bir husustur.

Prof. Dr. Burhanettin TATAR

Samsun - Mayıs, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR-----	5
SUNUŞ -----	9
İÇİNDEKİLER -----	15
KISALTMALAR-----	17
GİRİŞ-----	19
1. Muhafazakâr Habitusun Çelişkili Doğası -----	19

BİRİNCİ BÖLÜM

CEMİYETTEN SOSYAL MEDYAYA: YENİ BİR TECRÜBE MEKÂNI OLARAK İNTERNET

1.1. Modern Toplumsal Katılıkların Sanal Mekânda Akışkanlaşması -----	39
1.2. Bir Oyalanma (Tarrying) Yeri Olarak Sanal Mekân -----	55
1.3. Kamusal/Özel Ayrımı: Üçüncü Bir Alan Olarak Sanal Mekân -----	71
1.4. Mahremiyetin Akışkanlaştığı Bir Mekân Olarak İnternet -----	98
1.5. İslami Göstergelerin Sanal Mekânda Görünürlüğü Sorunu -----	127

İKİNCİ BÖLÜM

KURGU VE GERÇEKLİK ARASINDA TÜKETİM: BEDENLERİN AKIŞKAN AĞLARA EKLEMLENMESİ

2.1. Yerel ve Küresel: Tüketimle Benzeşen ve Farklılaşan Bedenler -----	143
2.2. İslami Göstergelerin Sanal Mekânda Metalaşması Sorunu -----	162
2.3. Kurgu ve Gerçeklik Arasında Muhafazakâr Kadın ve Tüketim -----	177
2.4. Tüketimle Özerkleşen Yaşam Biçimleri -----	192

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FOTOĞRAFA VE VİDEOLARA SİĞMAYAN HAYATLAR: BİR YAŞAM BİÇİMİ OLARAK FENOMEN/YOUTUBERLİK

3.1. Karma Spiritüellik: Formal Dindarlığın Aşılması -----	205
3.2. İslami Göstergelerin Sanallaşan Sınırları-----	214
3.3. Sanal Mekânın Muhafazakâr Kadına Sağladığı Akışkanlık-----	223
3.4. Bir Etkileşim ve Tecrübe Paylaşım Mekânı Olarak Sosyal Medya--	230

3.5. Modern Bir Katılık Olarak Diploma ve Uzmanlık Sistemlerinin Değişimi	235
3.6. Gençlerin Frekansını Sanal Mekânda Yakalamak	241
3.7. Muhafazakâr Habitusa Eklemlenen Yeni Ritüeller	246
3.8. Fotoğraf ve Videolarla Kendi Hikayesini Yazmak	253
3.9. Sanal Mekânda Muhafazakâr Bedenin Estetik Görünürlüğü	257
3.10. Reklam Yüzü-Yüzlerin Reklamı	260
3.11. Sosyal Medyada Göze Gelen ve Gelemeyen Hayatlar	264
3.12. Helal Dairenin Sanallaşan Sınırları	269
3.13. Sanal Mekânda Çocukların Aksesuara Dönüşen Hayatı	280
3.14. Bedensel Pozitivizm ya da Bedeni Yeniden Tanımlamak	284

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TAKİP ETTİKÇE BENZEŞEN HAYATLAR: İNSAN GİT GİDE FENOMENLERE BENZEDİĞİNİ HİSSEDİYOR

4.1. Gerçekliğin Akışkanlaştığı Bir Alan Olarak Sanal Mekân	289
4.2. Sanal Rol Modellerin Gerçek İzdüşümleri	292
4.3. Bir Askı Olarak Bedenin İslami Göstergelerle Sunumu	298
4.4. Makyaj Yapma Sanatı: Make Up, Non Make Up	302
4.5. Sanal Mekânda Normalin Mahremiyeti-Mahremin Normali	307
SONUÇ	315
KAYNAKLAR	325
EKLER	343